

ЦЕНТР
ЕКОНОМІЧНОЇ
СТРАТЕГІЇ

АНАЛІТИЧНА
ЗАПИСКА

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ АГРОСЕКТОРУ: ЩО ЗРОБИТИ, АБИ ПОСИЛИТИ ПЕРЕГОВОРНІ ПОЗИЦІЇ?

ПІДГОТУВАЛИ:

Ольга Трофімцева, докторка аграрних наук, посол з особливих доручень МЗС (2022-2023)

ДАТА:

20 вересня 2024 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Стратегічна рамка.....	5
2. Інституційна рамка.....	10
3. Інфраструктурна рамка.....	13
4. Візійна рамка: агро більше ніж агро.....	17
5. Висновки, виклики та рекомендації.....	20
5.1 Висновки та виклики.....	20
5.2 Рекомендації.....	21
5.3 Наступні кроки.....	22

Центр економічної стратегії – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Наші принципи:

- Економічна свобода (лібералізація, дерегуляція, приватизація)
- Вільна та чесна конкуренція
- Менша роль держави за підвищення її ефективності
- Інформаційна прозорість та свобода слова
- Верховенство права та захист приватної власності
- Здорові та стабільні державні фінанси
- Економіка, що створена на засадах знань.

Для більш детальної інформації про ЦЕС просимо звертатися до В'ячеслава Ноздріна, директора з комунікацій (тел.: (044) 492-7970, office@ces.org.ua).

Також запрошуємо відвідати наш сайт www.ces.org.ua та слідкувати за нами у соціальних медіа facebook.com/cesukraine чи twitter.com/ces_ukraine.

Ця аналітична записка створена Центром економічної стратегії за підтримки ІСАР Єднання у межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку.

ВСТУП

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну на початку 2022 року процес європейської інтеграції значно прискорився, отримавши позитивні імпульси з боку Європейського Союзу. Запровадження роботи коридорів солідарності навесні 2022 року, а пізніше розширення односторонніх автономних торгових преференцій Європейською Комісією, стали інструментами практичної інтенсифікації євроінтеграційних процесів, зокрема в агропродовольчій сфері. Офіційне надання Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу 23 червня 2022 року і початок перемовин щодо вступу через два роки, 25 червня 2024 року, на фоні виснажливої війни, яка триває, є надзвичайно важливими символічними кроками, які, при цьому вимагають оперативних практичних кроків з боку України в сфері наближення національного законодавства в сфері АПК до європейської системи регулювання цієї галузі.

Історично склалося так, що аграрна політика була і є одним із найбільш суперечливих елементів у майже всіх переговорах про розширення ЄС, особливо коли в них беруть участь великі аграрні виробники, такі як Україна. Варто також відмітити, що переговори про членство є складним і комплексним процесом, у якому країна-кандидат має в багатьох випадках прийняти правила та стандарти ЄС. У разі успіху перемовин вони мають завершитись укладанням договору про приєднання, який буде ратифікований Європейським парламентом та всіма державами-членами ЄС.

Особливістю процесу приєднання України до ЄС є те, що і сам Європейський Союз постав перед необхідністю змін та реформ в сфері Спільної Аграрної Політики ЄС (САП ЄС). З одного боку, окремі країни ЄС зміщують свої пріоритети в агропродовольчій сфері, і це впливає на тенденції у формуванні аграрної політики на рівні всього союзу. З іншого боку - розмір українського АПК з точки зору обсягів сільськогосподарських угідь, а також відмінна структура виробництва і виробників також вимагає розглядати різні сценарії реформування САП ЄС та її основного інструментарію.

Три основні передумови зафіксовані в так званих «Копенгагенських критеріях»¹ для країн, які претендують на вступ до Європейського Союзу. Ці передумови стосуються всіх сфер політично-економічного устрою держави, включаючи і АПК:

- політичний критерій має забезпечувати стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин;
- економічний критерій має бути основою дієвої ринкової економіки й забезпечувати спроможність ефективно впливати на ринкові сили та за необхідності впоратись з тиском конкурентного середовища на внутрішньому ринку;

¹ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

- критерій членства окреслює здатність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства в ЄС, зокрема, дотримання цілей політичного, економічного та монетарного союзу. Запровадження норм, стандартів та політик європейської спільноти, які у своїй сукупності складають Acquis Communautaire.

Варто зазначити, що у процесі переговорів з ЄС предметом детального обговорення є всі значимі в контексті майбутнього членства напрямки діяльності, наприклад, загальна економічна політика, політика в сфері охорони навколишнього середовища, аграрна політика, верховенство права тощо. Для переговорів Acquis, окремі тематичні переговорні розділи об'єднано у кластери. Особливо розлогіми й важливими є переговорний розділ 11 (Сільське господарство та розвиток сільських територій) і розділ 12 (Продовольча безпека, ветеринарна та фітосанітарна політика).

Отже, великий об'єм роботи чекає на Україну в сфері інтеграції аграрно-промислового комплексу (АПК) до ЄС на всіх рівнях, від рівня загальноекономічного та секторального стратегування до роботи в рамках кожного окремого регламенту.

Якщо оцінювати загальний рівень імплементації переговорного розділу «Сільське господарство та розвиток сільських територій», то, згідно звіту проєкту Association4U², цей рівень можна охарактеризувати як середній. Утім, подальша інтеграція українського сільського господарства до внутрішнього ринку ЄС вимагатиме запровадження принципово нових підходів до регулювання ринку та розробки довготермінових стратегій.

1. СТРАТЕГІЧНА РАМКА

В своєму звіті³ наприкінці 2023 року Європейська Комісія зазначила, що: «Україна залишається на ранній стадії підготовки у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій». Зокрема, в документі зазначається, що Україною було досягнуто певного прогресу, зокрема у сфері законодавства, яке відповідає Acquis ЄС, також був здійснений запуск Державного аграрного реєстру з метою реєстрації фермерських господарств. Водночас, впровадження інших горизонтальних питань CAP та покращення ситуації з інституційною спроможністю мали обмежений успіх, це також стосується регіональної політики та координації різних структурних інструментів⁴.

Також у звіті вказано, що в 2024 році Україна, зокрема, має зосередитись на фіналізації своєї Національної Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2023-2030 роки, доповнивши план дій з відновлення галузі АПК та почати його реалізацію. Окрім цього, Україна має продовжити приведення свого законодавства у відповідність до Acquis ЄС в сфері сільського

² <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-UA.pdf>

³ https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf

⁴ [Готовність українського аграрного сектору до вступу до ЄС: прогрес та перспективи - Центр економічної стратегії \(ces.org.ua\)](#)

господарства та розвитку сільських територій, зосередившись безпосередньо на вимогах, що випливають з Угоди про асоціацію, та на посиленні інституційного потенціалу для формування та імплементації політики, яка базується на доказах (evidence based policy).

Підхід до стратегування в Україні відрізняється від існуючого в ЄС, і це є певною перешкодою для більш ефективного процесу європейської інтеграції. Попри велику кількість стратегій, які продукуються в Україні в різних сферах та галузях, значною проблемою є низький рівень їх конверсії та імплементації. У випадку вітчизняного аграрного сектору на сьогоднішній день основними рамковими документами є дві стратегії: Національна економічна стратегія на період до 2030 року⁵, затверджена постановою КМУ № 179 від 03.03.2021 та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою КМУ № 695 від 05.08.2020⁶.

В економічній стратегії 2030 визначені завдання щодо європейської інтеграції, орієнтації на Зелений курс ЄС, включаючи декарбонізацію секторів економіки, цифровізації державного управління, встановлюються напрями руху, які є неприпустимими (наприклад, нецільове використання бюджетних коштів). Серед очікуваних результатів реалізації стратегії – розвиток інновацій і модернізація секторів економіки, розвиток людського капіталу. Окрім цього, даний документ визначає розвиток агросектору одним зі стратегічних напрямків економічної політики, визначаючи рамкові напрями і завдання в сферах від макроекономічної політики до розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Що стосується безпосередньо аграрної політики, економічна стратегія держави встановлює наступні цілі:

- проведення стимулюючої та дорадчої аграрної політики,
- забезпечення сектору якісною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності для зберігання),
- забезпечення виробників доступними матеріально-технічними ресурсами,
- збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів,
- сприяння розвитку переробки та оптимізація збуту на внутрішньому та зовнішньому ринках,
- забезпечення виробництва та експорту безпечної та здорової сільськогосподарської та харчової продукції.

Як і у випадку з іншими стратегічними документами, постає питання інструментарію досягнення заявлених в них цілей. Варто зазначити, що деякі стратегії, які були розроблені останнім часом, так і залишилися на рівні проєктів або ж не затверджених офіційно документів. Серед прикладів можна згадати такий документ як «Нова аграрна політика», який опрацьовувався в рамках діяльності Національної Ради з відновлення України від наслідків війни в 2022 році. Але, так як процес розробки цього документу не відповідав положенням комюніке Єврокомісії «Ukraine relief and reconstruction» і

⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

сам документ був різко негативно сприйнятий громадськими організаціями за рахунок порушення принципу прозорості та неврахування думок всіх зацікавлених осіб, він так і залишився проєктом⁷.

В липні 2024 року розпорядженням Кабінету Міністрів України була затверджена «Стратегія продовольчої безпеки до 2027 року»⁸. Цей документ був розроблений як частина Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392 і встановлює наступні стратегічні цілі в цій сфері:

- наповнення продовольчого ринку шляхом сприяння сталому розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів;
- забезпечення економічної доступності продовольства для усіх груп населення України;
- забезпечення безпекової компоненти продовольчої безпеки.

Враховуючи безпосереднє відношення згаданої стратегії до агропромислового комплексу України, варто відзначити її досить короткострокові часові рамки реалізації (до 2027 року) і відсутність посилення на будь-які узгодження з документами Європейського Союзу в сфері продовольчої безпеки чи розвитку сільськогосподарського виробництва, як і існуючих в країнах ЄС практик та механізмів, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки на національному чи наднаціональному рівні.

Однією з найважливіших цілей Спільної Аграрної Політики ЄС з початку її реформи в 2000 році стало сприяння розвитку сільських територій, саме цей напрям є другим стовпом САП ЄС, який підтримує перший стовп - підтримка доходів і стабілізація ринків шляхом зміцнення соціальної, екологічної та економічної стійкості сільських територій. Загалом, важливість саме сільських територій в системі аграрної політики ЄС можна прослідкувати від витоків її формування понад 60 років тому, адже основні цілі САП залишились незмінними:

- підвищення продуктивності аграрного сектора шляхом сприяння технічному прогресу;
- забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва;
- забезпечення прийняттого рівня життя для зайнятих у сільському господарстві, зокрема за допомогою збільшення їхніх доходів;
- стабілізація ринків сільськогосподарської продукції, захист виробників і споживачів від зовнішніх чинників;
- гарантування забезпечення населення країн-учасників ЄС якісним продовольством за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції за доступними цінами.

⁷ <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#Text>

САП сприяє сталому розвитку сільських територій через три довгострокові цілі: сприяння конкурентоспроможності сільського та лісового господарства; забезпечення сталого управління природними ресурсами та кліматичними діями; досягнення збалансованого територіального розвитку сільських господарств і громад, включаючи створення та підтримку зайнятості

Україна розпочала роботу над формуванням концептуальної бази в сфері розвитку сільських територій майже відразу після підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною, і Концепція розвитку сільських територій була схвалена Урядом України вже у вересні 2015 року⁹. В даній стратегії серед основних цілей можна відмітити: диверсифікацію економічної діяльності на селі, збільшення рівня реальних доходів як від сільськогосподарських, так і несільськогосподарських видів діяльності, досягнення гарантованих соціальних стандартів для мешканців сільських територій, охорону навколишнього середовища та збереження та відновлення природних ресурсів, збереження сільського населення, як носія української ідентичності, культури і духовності, а також приведення законодавства у сфері сільського розвитку у відповідність із стандартами ЄС.

Дана національна стратегія визначає, серед іншого, такі завдання як забезпечення стимулів для утримання в сільських територіях молодих фермерів, охорона та збереження природних ресурсів, упередження забруднення ґрунтів та водойм, стимулювання кооперації в АПК, покращення доступу до фінансів та ринків для агровиробників, розвитку системи дорадництва та консультування фермерів, формування проектів розвитку сільських територій, створення фонду розвитку сільських територій. При цьому важливо підкреслити, що цей документ посилює фокус аграрної політики щодо підтримки сільського розвитку - підвищення якості життя та благополуччя сільського населення.

Велика увага саме до теми розвитку сільських територій не випадкова, адже сприяння формуванню рівних умов життя в міських і сільських районах ЄС є одним з основних завдань національних профільних міністерств у країнах ЄС, на виконання якого, як правило, використовуються як кошти ЄС, так і фінансування з національних бюджетів. При цьому, Європейська Комісія затверджує та контролює подібні програми, але фінальне рішення щодо відбору проектів та виділення коштів приймаються на національному та регіональному адміністративному рівнях, у випадку України це мають бути рішення на рівні областей та ОТГ.

Окремо необхідно підкреслити, що кожна програма розвитку сільських територій (Rural Development Programme) має базуватись щонайменше на чотирьох із шести пріоритетів, визначених на рівні ЄС¹⁰. До цих пріоритетів належать:

- трансфер знань та інновацій у сільському, лісовому господарстві та сільській місцевості;

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>

¹⁰ https://ec.europa.eu/enrd/policy-in-action/rural-development-policy-figures/priority-focus-area-summaries_en.html

- життєздатність та конкурентоспроможність всіх видів сільського господарства та просування інноваційних методів ведення сільського й лісового господарства;
- належна організація продовольчих ланцюгів і управління ризиками в сільському господарстві;
- відновлення, збереження та покращення екосистем, пов'язаних із сільським та лісовим господарством;
- ефективне використання ресурсів та підтримка сільськогосподарського, продовольчого та лісового секторів в їх переході до низьковуглецевої та кліматично адаптованої економіки;
- соціальна інтеграція та економічний розвиток в сільській місцевості.

Перераховані шість пріоритетів, в свою чергу, розбиваються на вісімнадцять більш конкретних зон фокусу і є основою для розробки національних програм розвитку сільських територій (ПРСТ). Отже, коли країни розробляють свої національні стратегії, вони фактично обирають з переліку двадцяти широких політичних заходів, які можна пристосувати до національних і регіональних умов для виконання одного або кількох пріоритетів Європейського Аграрного Фонду Розвитку Сільських Територій (ЄАФРСТ), за рахунок якого заходи таких програм фінансуються, при цьому, принаймні 30% фінансування для кожної Програми Розвитку Сільських Територій має бути спрямовано на заходи, пов'язані з навколишнім середовищем і зміною клімату, значна частина яких спрямовується через гранти та щорічні виплати фермерам, які переходять на більш екологічно чисті методи господарювання. Прогрес у досягненні цілей контролюється за допомогою спільної системи моніторингу та оцінки (Common monitoring and evaluation framework, CMEF). Варто зазначити, що бюджет ЄАФРСТ на 2021-2027 роки складає, наприклад, 95,5 млрд.євро¹¹.

Розглядаючи рівень окремих напрямків в процесі євроінтеграції, варто звернути увагу на галузь санітарного та фітосанітарного регулювання: ефективна політика у сфері СФЗ є важливою передумовою для виробництва та експорту здорової та безпечної сільськогосподарської та харчової продукції, інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, і це знайшло своє відображення у відповідних стратегічних цілях та завданнях в цій складній і важливій сфері. В цьому контексті варто згадати всеохоплюючу стратегію Санітарних і Фітосанітарних Заходів¹², яка є головним орієнтиром в даній сфері для всіх програмних документів національного рівня. Цей важливий документ був затверджений ще на початку 2016 року на рівні розпорядження уряду та відповідні заходи були внесені також до Плану заходів про виконання УА від 2017 року. Таким чином, виконання зобов'язань відбувалося і без внесення необхідних змін до Додатка V, які було завершено та узгоджено з ЄС лише наприкінці. При цьому, затвердження Всеохоплюючої стратегії СФЗ відбулося пізніше, в листопаді 2019 року на четвертому засіданні Підкомітету з управління СФЗ. Попри це, можна сказати, що українська сторона фактично виконувала свої зобов'язання з 2014 року, коли було внесено перші зміни до законодавства щодо харчових продуктів, зокрема закладено принципи НАССР.

¹¹ [Як Україні інтегрувати сільське господарство до внутрішнього ринку ЄС? - Центр економічної стратегії \(ces.org.ua\)](https://ces.org.ua)

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80#Text>

Окрему увагу варто приділити також стратегіям та рамковим документам, які не є напряду «аграрними», але, тим не менш, мають безпосереднє відношення до АПК. Наприклад, таким документом є Директива №2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 р.¹³ більш відома як Водна Рамкова Директива (ВРД). Цей системний документ покликаний вирішувати низку завдань з управління водними ресурсами для забезпечення "доброго" екологічного стану кожного водного об'єкта. Відповідним чином, положення даної Директиви, закладені у національній водній стратегії, мають бути враховані у таких документах, як «Стратегія розвитку сільського господарства до 2030 року» чи «Стратегія розвитку зрошення та дренажу»¹⁴, як і в ключових законодавчих актах на кшталт ЗУ «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель»¹⁵.

В сфері користування ґрунтами також варто врахувати в розробці відповідних стратегічних та регуляторних документів «Стратегію ЄС щодо ґрунтів»¹⁶, що включає в себе багато аспектів, які є важливими з точки зору збереження та відновлення якості ґрунтів в Україні.

Ще одним стратегічним документом, важливим для ефективної вибудови процесу європейської інтеграції вітчизняного АПК, є «Стратегія ЄС щодо адаптації до змін клімату»¹⁷, яка слугує рамкою для формування цілей Зеленого курсу та реформи САП ЄС «Від ферми до виделки».

Отже, для успішної гармонізації законодавства з європейським нормативним полем в усіх сферах АПК почати потрібно з гармонізації політик та підходів до формування секторальних та національних стратегій України. Звертаючись до досвіду Європейського Союзу, цей процес має включати стратегічний форсайт за участі науково-дослідних установ та аналітичних центрів, формування стратегічних пріоритетів за участі всіх гілок влади, початковий опис ініціатив в дорожній карті з детальною оцінкою потенційного економічного, соціального та екологічного впливу рішень, які плануються, обов'язкові консультації з громадськістю та всіма зацікавленими стейкхолдерами. Процеси прийняття політичних рішень в ЄС досить детально пояснені на сайті Європейської Комісії¹⁸, і цей опис може слугувати базовим дороговказом щодо основних підходів і принципів, яких варто дотримуватись при формуванні цілей та стратегуванні на національному чи секторальному рівні.

2. ІНСТИТУЦІЙНА РАМКА

Інституційне забезпечення формування та реалізації аграрної політики, включаючи всі її «стовпи» та складові є надзвичайно важливим з точки зору ефективного переговорного процесу з ЄС та подальшого розвитку АПК. Інституційна рамка включає в себе формальні і неформальні інститути, які тим чи іншим чином задіяні в створенні правил гри в секторі. У випадку українського аграрного сектору,

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj>

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D1%80#Text>

¹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2079-20?find=1&text=%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7#Text>

¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0699>

¹⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:82:FIN>

¹⁸ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy_en

система інституцій проходить не простий шлях еволюції і трансформації, переходячи від не актуальних і застарілих структур, створених в часи Радянського Союзу до сучасної системи управління, яка орієнтується на принципи побудови інституцій в Європейському Союзі.

Цей процес не є простим, і одним з ключових викликів такої трансформації є необхідність системності, сталості та послідовності як у формуванні та імплементації політик, так і у формуванні відповідних інститутів та інституцій. Починаючи з моменту підписання Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною, однією з найбільших реформ в сфері аграрної політики стало створення у 2016 році Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужбу). Новий орган об'єднав функції безпеки харчових продуктів, санітарного та ветеринарного контролю, захисту прав споживачів, як це було зафіксовано в зобов'язаннях України в сфері наближення законодавства в галузі СФЗ, ветеринарії, безпечності харчових продуктів. Держпродспоживслужба (ДПСС) була в підпорядкуванні Мінагрополітики до реорганізації Міністерства 2019 року. Однак після відновлення аграрного міністерства служба перейшла в підпорядкування Мінекономіки, а потім Кабінету Міністрів України (КМУ). У результаті, сьогодні питання СФЗ належить до компетенції трьох міністерств: Мінекономіки, Мінагрополітики та Міністерства охорони здоров'я.

Починаючи з 2019го року українська система інституцій, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в секторі АПК, характеризується нестабільністю і відсутністю сталості. У вересні 2019 року новий уряд приєднав профільне для сектора Міністерство аграрної політики та продовольства до Мінекономіки зі значним скороченням штату та перерозподілом сфер відповідальності. Цей крок викликав непорозуміння та критику у більшості учасників аграрного ринку та партнерів України за кордоном. Окрім цього, наприкінці 2019 року були заявлені зміни у підходах щодо державної підтримки аграрних виробників, які не були обґрунтовані з точки зору довгострокових стратегічних цілей чи інтересів галузі та її учасників. На щастя, ці зміни не були втілені в реальних діях, але викликали дискусії серед стейкхолдерів аграрного сектору щодо питань передбачуваності і сталості аграрної політики України в тих сферах, які безпосередньо впливають на агровиробників і прийняття ними рішень.

Період відсутності відокремленого центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію аграрної політики був не довгим. Вже в грудні 2020 року МінАПП було відновлено. Водночас, необхідно підкреслити, що відновлене міністерство не отримало всіх функцій і повноважень, які були сферою його діяльності до реорганізації. Наприклад, Міністерство розвитку економіки, торгівлі й сільського господарства (з травня 2021 – Міністерство економіки) зберігає низку функцій щодо розвитку АПК до сьогодні. Окрім того, Державне агентство лісових ресурсів було також перепідпорядковане Міністерству захисту навколишнього середовища і природних ресурсів.

На сьогоднішній день, у безпосередньому підпорядкуванні МінАПП України знаходяться два органи виконавчої влади, а саме: Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та

продовольчих програм, яке було сформоване в результаті розділення Державного агентства водних ресурсів України, та Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Чи є даний розподіл повноважень та функціоналу серед ЦОВВ в сфері АПК та суміжних з нею, оптимальним – залишається під питанням. Більше того, надалі тривають обговорення змін структури міністерств та, відповідно, підпорядкованості різних державних служб, в тому числі, у випадку чергових кроків з оптимізації структури Кабінету Міністрів України та зменшення кількості міністерств.

Що стосується горизонтальних питань, то Міністерство аграрної політики та продовольства (МАПП) відповідає за сільське господарство та розвиток сільських територій. Уряд ще має створити або призначити орган, відповідальний за управління та контроль державних витрат на АПК, який має бути незалежним від Міністерства. Не менш критичним є і питання вертикальної структури управління і контролю в усіх сферах аграрного сектору: від окремої ОТГ до безпосередньо профільного міністерства. Ця система, на жаль, також зазнала негативного впливу реформи регіональних органів управління, в результаті якої в багатьох областях і районах були ліквідовані або реорганізовані окремі департаменти АПК чи АПР (аграрно-промислового розвитку). Це, в свою чергу, вплинуло на такі аспекти функціонування інструментів аграрної політики як збір статистичних даних, формування центрів трансферу знань та технологій, впровадження програм державної підтримки фермерів та інформування про них, тощо.

До інституційної рамки національної аграрної політики варто також віднести таку систему як AKIS, це Аграрна система знань та інформації (АСЗІ) Європейського Союзу, яка існує для обміну в аграрній сфері знаннями та послугами, які підтримують цей обмін у сільській місцевості. Іноді цю систему також називають «Системою аграрних знань та інновацій». Фактично, АСЗІ є системою, яка об'єднує людей та організації, які сприяють взаємному навчанню, генерації, та обміну пов'язаними з сільським господарством технологіями, знаннями та інформацією. Складовими системи АСЗІ – це різноманітні учасники приватного, державного та громадянського секторів, що мають відношення до сільського господарства. Система може включати таких учасників, як фермери, сільськогосподарські працівники, викладачі, дослідники, не академічні секторальні експерти, державні та незалежні приватні радники, учасники ланцюга поставок та інші учасники аграрного сектору. Порівнювати національні системи АСЗІ окремих держав-членів складно, тому що в кожному окремому випадку вони вибудовані з урахуванням унікальних інституційних, законодавчих та культурних відмінностей. Однак, потрібно зазначити, що у більшості країн ЄС державний сектор в рамках діяльності АСЗІ виступає основним координатором для всіх учасників, а також надавачем інформації, консультацій та фінансування окремих програм в рамках АСЗІ.

Підсумовуючи, можна зазначити, що інституційна рамка в сфері АПК та аграрної політики в Україні потребує сталості, передбачуваності та прозорості як з точки зору структури інституційного регулювання, так і з точки зору організації процесу розробки та імплементації законодавчих та підзаконних актів.

3. ІНФРАСТРУКТУРНА РАМКА

Перш за все, необхідно зазначити, що Спільна Аграрна Політика ЄС проходить черговий етап реформування, який офіційно був запущений в 2021 році і характеризується фокусом на покращенні екологічних і кліматичних показників сільського господарства ЄС. Новим інструментом, призначеним для надання винагороди фермерам за впровадження практик, сприятливих для довкілля та клімату, стали так звані екосхеми. Агровиробники мають відповідати більш високим екологічним і кліматичним стандартам, щоб отримати право на прямі виплати. На сьогодні, мінімум 40% бюджету САП ЄС спрямовується на кліматичні та екологічні цілі. Другим важливим фокусом реформування аграрної політики на поточний період є більш справедливий розподіл фінансових ресурсів, що спрямовуються європейським сільськогосподарським виробникам в тому чи іншому вигляді. Держави-члени зобов'язані перерозподілити частину прямих виплат малим і середнім фермерам. Окрім того, щонайменше 3% своїх національних прямих виплат держави-члени ЄС мають спрямовувати на підтримку фермерських господарств, заснованих молодими фермерами.

Всі зазначені виплати як в рамках першого компоненту САП, так і другого, здійснюються завдяки існуючій системі моніторингу і контролю, діяльність яких регулюється регламентом (EU) 2021/2116¹⁹, що встановлює правила щодо фінансування, управління та моніторингу аграрної політики, і, зокрема, правила фінансування видатків в рамках САП.

Як ЦЕС вказував в своєму документі щодо готовності українського АПК до вступу до ЄС з точки зору вже досягнутого прогресу та майбутніх перспектив, одним з найбільш амбітних завдань для України в сфері формування горизонтальної імплементації аграрної політики є запровадження систем моніторингу та контролю відповідно до стандартів Європейського Союзу. Мова йде, в першу чергу про наступні системи:

- **IACS** (Integrated Administration and Control System) – система, яка використовується для управління та контролю за розподілом прямих виплат фермерам в рамках «першого компоненту»;
- **LPIS** (Land Parcel Identification System) – компонент IACS, що слугує цифровою картографічною системою, що використовується для ідентифікації та розмежування земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- **FADN** (Farm Accountancy Data Network) (віднедавня, Farm Sustainability Data Network) – мережа, створена Європейською комісією для збору та аналізу фінансових та економічних даних від фермерських господарств з усіх країн-членів ЄС.

¹⁹<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02021R2116-20220826&qid=1719179852086>

Якщо говорити про IACS, то це комплексна система для управління та контролю за розподілом сільськогосподарських субсидій в рамках САП ЄС, яка забезпечує управління, моніторинг та слугує країнам ЄС інструментом контролю ефективності заходів САП (таких як прямі виплати чи заходи з розвитку сільських територій і підтримки тваринництва). Окрім того, IACS є важливим з точки зору забезпечення доступності комплексних даних по всьому ЄС, які можна порівняти між собою. Однією з вимог до створення національної системи IACS є те, що країни-члени ЄС повинні користуватись відповідними технологіями, які сприяють зменшенню адміністративного тягаря і забезпечують ефективний та дієвий контроль над реалізацією САП. Варто зазначити, що попри те, що в кожній окремій державі-члені імплементація IACS має свої унікальні особливості, наявність базових загальних вимог до системи гарантує уніфікований підхід до управління, перевірки та моніторингу будь-яких кроків, здійснених в сфері аграрного виробництва в рамках інструментарію САП.

Основою функціонування IACS є електронні бази даних, а також географічні інформаційні системи (geographic information system або GIS), які можуть зберігати, аналізувати та відображати інформацію з географічною прив'язкою до об'єкта. Важливим для імплементації системи IACS є забезпечення постійного обміну даними між цими електронними базами даних та географічними інформаційними системами.

Стаття 65 Регламенту 2021/2116 встановлює системи, які має містити IACS:

- система ідентифікації сільськогосподарських ділянок (Land Parcel Identification System або LPIS);
- система геопросторової заявки (Geo-spatial application system або GSA);
- система моніторингу територій (Area Monitoring System або AMS);
- система ідентифікації бенефіціарів інтервенцій та заходів;
- система контролю та штрафів.

При цьому, кожна країна може мати додатковий функціонал в національному програмному продукті, його наявність не обмежується.

Окремо варто звернути увагу на **LPIS** (Land Parcel Identification System) – це компонент IACS, який слугує головним інформаційним джерелом в системі і є географічною інформаційною системою, створеною на основі аеро- або просторових фото, що були певним чином скориговані задля забезпечення єдиного масштабу і точних географічних координат. Такий підхід і геометричне виправлення знімків або ж орторектифікація дає можливість отримати детальне і точне візуальне зображення ландшафту, яке можна використовувати для точних вимірювань та аналізу. Для успішного функціонування системи ідентифікації сільськогосподарських ділянок дуже важливо почати з чіткого формулювання референтної ділянки (reference parcel), яка згідно вищезгаданого Регламенту 2021/2116 є одиницею сільськогосподарської площі і включає в себе рілля, багаторічні насадження та постійні пасовища. Вибір моделі референтної ділянки на національному рівні в кожній окремій країні

визначається такими факторами, як історичними передумови, природні, соціальні та економічні чинники, а також тим, як з правової та технологічної точки зору організована імплементація системи IACS.

Важливу роль в роботі системи IACS відіграє ідентифікація кожного окремого бенефіціара інтервенцій та заходів САП. Така ідентифікація забезпечує послідовне та точне визначення заявок, поданих тим же бенефіціаром. Відповідно, кожному суб'єкту господарювання-отримувачу субсидій присвоюється унікальний ідентифікаційний номер у системі, який використовується в усіх заявках і записах, пов'язаних з ними. Така ідентифікація гарантує, що всі дані, пов'язані з тим чи іншим суб'єктом господарювання, включно з персональними даними, даними про господарство, історією заявок та записами про дотримання вимог, можуть бути відстежені та відповідним чином узгоджені. Така організація ідентифікації допомагає підтримувати цілісність і надійність даних про отримувачів, що є важливим для ефективного управління субсидіями та будь-якими іншими заходами в сфері САП. ЄС не регулює окремо, як саме має виглядати такий ідентифікаційний номер, а отже ним може бути як щось спеціально створене для IACS, так і вже наявний інструмент, наприклад, унікальний податковий номер.

Країни, що вступали до ЄС, зазвичай розробляли свої національні системи IACS практично з нуля відповідно до вимог і стандартів, закладених в законодавстві Європейського Союзу. В Україні ситуація дещо інша, адже наразі вже є розроблений та в пілотному варіанті імплементований Державний аграрний реєстр (надалі - ДАР), який містить в собі спрощений варіант деяких складових IACS.

Питання якісної та надійної статистики на всіх рівнях є одним з визначальних для можливості ефективної організації роботи будь-якої системи чи то в окремому секторі, чи загалом в економіці держави. Говорячи про FADN – The Farm Accountancy Data Network, - систему, яка поєднує офіційну державну статистику з відомчою статистикою, можна зазначити, що ця фактично система бухгалтерського обліку насправді представляє собою хороший інструмент для оцінки доходів фермерських господарств та впливу тих чи інших заходів і інтервенцій САП на їх рівень. Концептуально система FADN є однією з найстаріших в ЄС, вона була започаткована в 1965 році. Початковим регламентом ЄС, який регулював функціонування FADN, є Регламент Ради Європи 79/65/ЄЕС²⁰, що був замінений новим регуляторним актом - Регламентом 1217/2009 від 30 листопада 2009²¹. Останній етап реформування системи FADN розпочався минулого року з прийняттям Регламенту 2023/2674²², який трансформував її в Мережу збору даних сталого розвитку фермерських господарств (FSDN).

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31965R0079>

²¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1217>

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R2674>

Необхідність приведення української статистики загалом і статистики в сфері АПК зокрема, передбачена Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Розділ V, Глава 5 Статистика, Стаття 355). При цьому, на сьогодні ми маємо ситуацію, коли процес адаптації національної системи економічної інформації, включаючи секторальну інформацію в галузі АПК, до вимог ЄС має багато викликів, які пов'язані не лише з повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

Національна статистична система має орієнтуватись на *acquis* ЄС у сфері статистики – «Посібник з вимог до статистики ЄС»²³, зокрема Кодексу норм європейської статистики, з метою гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами та стандартами. Даний посібник з вимог є інструментом для тих, хто працює з офіційною статистикою, і вміщує перелік європейських стандартів і регламентів з усіх сфер статистики, у тому числі статистики в аграрній сфері (розділ 3.1. Статистика сільського, лісового та рибного господарства).

В сфері збору економічної статистичної інформації сформувались різні центри збору, наприклад: Міністерство фінансів України, Державна служба статистики України, Держгеокадастр, Державна фіскальна служба України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо. На жаль, відсутня єдина методологія підготовки суб'єктами господарювання звітних даних, яка б давала можливість отримувати уніфіковану інформацію для використання в різних сферах управління, контролю та звітності. Як вже було вказано в розділі «Інституційна рамка», за останні п'ять років постраждала не лише функціональна спроможність інституцій в галузі аграрної політики та пов'язаних з нею сфер як на національному рівні, так і на регіональному, але і система сільськогосподарської статистики. Замість розширення базової економічної статистики, необхідної для якісного та обґрунтованого прийняття рішень, основна форма статистичної звітності №50-сг «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» зазнала скорочення, з неї була вилучена інформація, яка стосується ефективності господарювання, використання ресурсів (в тому числі землі і праці), вплив бюджетної підтримки, тощо. Форма статистичного спостереження 2-ферм «Основні показники господарської діяльності фермерського господарства, малого підприємства у сільському господарстві» також була скорочена. Причинами такого урізання обсягів статистичної інформації, яка збирається на первинному рівні, можна назвати бажання спростити систему звітування суб'єктів господарської діяльності і зменшити бюрократичне навантаження. Однак, це призвело до того, що ключові стейкхолдери в сфері формування чи імплементації аграрної політики, яка базується на доказах, не отримують достатньої кількості необхідної для якісного аналізу статистичної інформації. Це є черговим прикладом того, що будь-яка реформа в окремій сфері АПК має бути узгодженою між усіма дотичними сферами господарювання чи секторальними політиками. В даному випадку, Україна має скорегувати існуючі підходи до роботи зі статистичними даними та

²³<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/18899414/KS-GQ-24-006-EN-N.pdf/e46c24f2-96f6-bf70-0f9d-ee08e346487b?version=1.0&t=1712755389377>

запроваджувати таку систему аграрної статистики, яка б орієнтувалась виключно на принципи та методологію, визначені відповідними регуляторними актами ЄС. Наприклад, ми не проводили інтегровані статистичні обстеження сільськогосподарських виробників та сільськогосподарського перепису (який має бути прив'язаний до проведення загального перепису населення), а це є однією з важливих складових загальної системи аграрної статистики ЄС²⁴.

4. ВІЗІЙНА РАМКА: АГРО БІЛЬШЕ НІЖ АГРО

Питання формування всеосяжного, збалансованого і довготривалого підходу для забезпечення відкритої стратегічної автономії та глобального лідерства ЄС до 2030 року стало ключовою тезою суспільної дискусії всередині ЄС²⁵. При цьому значна роль в майбутньому розвитку ЄС приділяється сільському господарству та продовольчій безпеці²⁶. Це і питання соціального захисту населення (доступу до харчування, раціони, розумна ціна, забезпечення достатньої пропозиції та збалансування попиту на ринку), і питання екологізації економіки (роль сільського господарства як балансуєчого споживача викидів карбону, як джерело альтернативної енергії через використання біомаси, вирішення конфлікту використання земель для продовольчих чи енергетичних потреб), як стимул для розвитку суміжних галузей (промисловості, енергетики, логістики, тощо), формування чіткого запиту реформування торгівельної політики (концентрація на диверсифікації постачальників, розширення можливостей використання альтернативних торговельних маршрутів, тощо).

Останнім важливим документом з точки формування бачення розвитку аграрного сектору в Європейському Союзі є «Стратегічний діалог щодо майбутнього сільського господарства ЄС»²⁷, який був нещодавно опублікований та ліг в основу програмного виступу на тему агропродовольчого сектору Президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляйєн 4 вересня 2024 року. Варто окремо підкреслити основні рекомендації, що стали результатом процесу даного стратегічного діалогу, і які будуть покладені в основу розробки майбутніх регуляторних актів ЄС:

- посилення позицій фермерів в агропродовольчих ланцюгах означатиме проактивні кроки як на європейському, так і на національному рівнях для посилення конкурентоспроможності фермерів, підвищення прозорості агропродовольчого ланцюга, підтримки співпраці та нарощування потенціалу, кращого вирішення проблем недобросовісної торгової практики;
- запровадження нових підходів для досягнення сталого розвитку сектору (включаючи бенчмаркінг, уніфікацію інструментів і т.ін.);
- реформа існуючої Спільної Аграрної Політики ЄС з метою її відповідності поточним та майбутнім викликам, включаючи розширення спільноти і вступ нових країн-членів;
- мобілізація державного та приватного капіталу з метою фінансування швидкої та ефективної трансформації сектору і політики і переходу до сталих практик, прикладом є рішення Групи

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1091/oj>

²⁵ <https://futuros.gob.es/sites/default/files/2023-09/RESILIENTEU2030.pdf>

²⁶ <https://www.consilium.europa.eu/media/70880/euco-conclusions-2122032024.pdf>

²⁷ https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/171329ff-0f50-4fa5-946f-aea11032172e_en?filename=strategic-dialogue-report-2024_en.pdf

ЄІВ визначити сільське господарство та біоекономіку як один із своїх ключових пріоритетів у Стратегічній дорожній карті на 2024-2027 рр.;

- більша узгодженість торгової політики ЄС та політики сталого розвитку, в тому числі, перегляд підходів до ведення торгових перемовин в сфері сільського господарства та продовольства;
- розробка та імплементація політик на рівні Європейської Комісії та держав-членів, спрямованих на формування попиту на збалансоване, менш ресурсовитратне та здорове харчування, включаючи інструменти підтримки подальшого переходу на переважне споживання рослинних білків замість тваринних. Цей блок також включає повний перегляд законодавства, яке регулює маркування продуктів харчування і маркетинг продуктів для дітей;
- удосконалення практик сталого ведення сільського господарства, включаючи розробку термінових, амбітних, але реалістичних кроків на всіх рівнях, які будуть гарантувати, що аграрний сектор не лише забезпечує продовольчу безпеку, але і сприяє захисту та відновленню клімату, екосистем і природних ресурсів, включаючи воду, ґрунт, повітря, біорізноманіття та ландшафти;
- скорочення викидів парникових газів в аграрному секторі має включати в себе узгоджене поєднання стратегій, що поєднують стимули та регуляторні заходи, які включають створення комплексної методології для встановлення системи обліку викидів парникових газів і конкретних цілей для різних типів сільського господарства, а також визначають загальні рамкові умови стимулювання впровадження відповідних заходів і сприяння доступу до інвестицій у сільському господарстві та в сільських територіях з метою досягнення встановлених цілей скорочення викидів. Окремо варто відзначити, що автори звіту вважають передчасним робити будь-які остаточні висновки щодо потенційної майбутньої Системи торгівлі викидами для сільського господарства та закликає Європейську комісію продовжувати співпрацю із зацікавленими сторонами та експертами для оцінки здійсненності та актуальності імплементації такої системи;
- створення передумов для розвитку сталого тваринництва в ЄС вимагає розробки стратегії щодо ролі тваринництва в аграрному секторі на базі якісних наукових досліджень та консультацій з усіма зацікавленими стейкхолдерами, а також перегляду законодавства в сфері здоров'я і добробуту тварин. При цьому звіт також вказує на необхідність регіонального підходу в питанні розвитку тваринництва та потребу у фінансових інструментах підтримки інвестицій та впровадження нових технологій в цьому секторі;
- подальші кроки щодо кращого збереження та управління сільськогосподарськими угіддями, сприяння водостійкому сільському господарству та розвитку інноваційних підходів в селекції включають в себе запуск нової європейської обсерваторії земель сільськогосподарського призначення, конкретні інструменти сприяння адаптації сільського господарства до кліматичних змін та підтримка інвестицій і практик для більш швидкого переходу до водостійкого та менш ресурсомісткого землеробства. Окрема увага приділена питанню конкуренції за землю між аграрними і не аграрними сферами користування;

- більш ефективне та надійне управління ризиками та кризами складається з вдосконалення систем страхування фермерів і доступу виробників до страхових інструментів, більшу інтеграцію та координацію між інвестиціями та інструментами запобігання та страхування ризиків. Сюди також входить реформа європейського аграрного резерву;
- створення привабливого та різноманітного сектора спрямоване на прискорення оновлення поколінь в аграрному секторі через створення привабливих соціальних умов в сільських територіях, доступу до навчання, вирівнювання гендерного дисбалансу. Ці завдання пропонується закласти в так званому «Новому європейському договорі щодо сільських територій»;
- кращий доступ та більш ефективне використання знань та інновацій в аграрній сфері має під собою на увазі вирішальне значення незалежних консультаційних служб в цьому процесі, посилення державно-приватного партнерства та збільшення інвестицій у дослідження та інновації, а також - спрощення регулятивних процедур та заохочення цифрових можливостей, щоб гарантувати, що інновації принесуть користь всім суб'єктам продовольчої системи;
- зміна підходів управління та нова культура співпраці та кооперації: усі запропоновані вище заходи та цілі є частиною ширшої зміни в культурі та системі управління, яку необхідно підтримувати новою культурою співпраці та кооперації, довіри та участі багатьох зацікавлених сторін серед учасників та в установах. Окрім цього, автори звіту рекомендують заснувати Європейську Агропродовольчу Раду (European Board on Agri-food (EBAF)), яка буде слугувати платформою для всіх стейкхолдерів агропродовольчої системи з метою визначення стратегій, пошуку концептуального консенсусу щодо Стратегічного діалогу, щоб зробити агропродовольчі системи ЄС більш сталими та стійкими.

Враховуючи також інші стратегічні та візійні документи Європейської Комісії, які стосуються забезпечення стійкості агропродовольчої системи ЄС, стратегічної автономії та лідерства спільноти на глобальних агропродовольчих ринках, Україна може посилити власні позиції в переговорному процесі щодо вступу в ЄС, пропонуючи спільні рішення, спрямовані на досягнення стратегічних цілей з використанням потенціалу українського АПК. Мова йде про такі галузі потенційного співробітництва як:

- зелена енергетика та відновлювані джерела енергії в агросекторі;
- виробництво сировини для фармацевтичної індустрії та, в більш широкому розумінні, для індустрії здоров'я (харчові добавки, продукти категорії суперфуд і т.ін.);
- АПК як ключовий сектор біоекономіки та кругової економіки;
- біо будівельні матеріали (наприклад, утеплювачі) з сільськогосподарської сировини;
- виробництво та постачання рослинних протеїнів, розширення бази рослинних протеїнів як з метою збільшення пропозиції альтернатив тваринним протеїнам, так і для загального підсилення тренду сталого харчування;

- аграрні технології, комплексні рішення для сектору;
- карбонове сільське господарство і використання ґрунтів як карбонового пулу.

5. ВИСНОВКИ, ВИКЛИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

5.1 ВИСНОВКИ ТА ВИКЛИКИ

Незважаючи на об'єктивні негативні фактори впливу, такі як повномасштабна війна, Україна змогла продемонструвати подальший прогрес в роботі над адаптацією національного законодавства до регуляторного поля Європейського Союзу. При цьому, розширення можливостей двосторонньої торгівлі в сфері АПК, в тому числі завдяки наданим додатковим автономним преференціям Європейською Комісією в 2022 році з метою підтримки українських виробників аграрних та продовольчих товарів на тлі російської агресії, дало можливість вітчизняним агровиробникам та експортерам більш активно та ефективно просувати свою продукцію на внутрішньому ринку ЄС, таким чином посилюючи практичну складову євроінтеграції²⁸. Але, звичайно, цей процес не є «безхмарним».

Згідно результатів селф-скринінгу²⁹, проведеного з метою аналізу прогресу імплементації актів права Європейського Союзу в 2023 році, був виявлений перелік системних викликів, які перешкоджають швидкій та більш ефективній адаптації українського законодавства до європейських норм. Оглянувши інші звіти та робочі документи в цій сфері, можна стверджувати, що серед таких основних проблем та викликів є:

- недостатня інституційна спроможність відповідальних органів державної влади, які потребують більшої кількості фахівців для розробки необхідного законодавства;
- недостатня сталість та узгодженість аграрної політики та інших взаємопов'язаних регуляторних сфер;
- нестача внутрішніх фінансових ресурсів (в тому числі через обмеженість доступних бюджетних коштів, викликану воєнним станом), а також непрогнозованість планування фінансування заходів, пов'язаних із впровадженням САП в Україні;
- необхідність створення нових профільних органів чи інституцій за деякими з напрямків, наприклад, таких, що здійснюватимуть виділення, контроль, моніторинг, звітування щодо фінансування програм та заходів підтримки.
- потреба якісного фахового перекладу актів права ЄС українською мовою та проведення термінологічного узгодження існуючих документів;
- необхідність поглибленого вивчення регуляторних актів ЄС та їх аналіз;

²⁸ [Як Україні інтегрувати сільське господарство до внутрішнього ринку ЄС? - Центр економічної стратегії \(ces.org.ua\)](#)

²⁹ <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-UA.pdf>

- потреба системного та сталого підвищення кваліфікації або ж загалом підготовки кадрів в сфері європейської інтеграції на всіх рівнях та в усіх секторах.

5.2 РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Зважаючи на багаторівневий та багатофакторний характер напрямків роботи в сфері адаптації національної аграрної політики відповідно до стандартів та практик Європейського Союзу, деякі з яких були розібрані в даному дослідженні, вважається за доцільне створити багаторівневу матрицю гармонізації аграрної політики України з САП ЄС, враховуючи реформування і в самому ЄС, і беручи до уваги всі рівні даного процесу: стратегічний, інституційний, інфраструктурний та секторальний (за окремими сферами АПК).
2. Як було зазначено вище, серед основних викликів процесу європейської інтеграції в сфері АПК є нестача внутрішніх фінансових ресурсів, що, з одного боку, вимагає чіткої і прагматичної пріоритизації завдань, які стоять на порядку денному, а, з іншого, – більш активного залучення додаткових коштів через посилення співпраці з європейськими партнерами в рамках спільних проєктів та програм співпраці.
3. Як неодноразово наголошувалось в даному матеріалі, всі рівні розробки та імплементації аграрно-політичних рішень в Європейському Союзі передбачають залучення та консультації з усіма зацікавленими стейкхолдерами сектору для максимального врахування їх позицій та забезпечення інклюзивного підходу у формуванні політики. Такий принцип інклюзивності має стати умовою всіх євроінтеграційних процесів в Україні.
4. Досвід розширення Європейського Союзу в попередні роки показує, що аграрний сектор є зазвичай найскладнішою та найбільш чутливою темою у перемовинах та узгодженні позицій вже існуючих країн-членів ЄС та країн-кандидатів. З метою пом'якшення складного переговорного процесу та пошуку спільних точок інтересів в сфері АПК необхідно в рамках існуючого діалогу пропонувати нашим партнерам в країнах ЄС розглядати український АПК як підсилювач позицій ЄС на світових ринках, як цінну складову для досягнення заявлених стратегічних цілей щодо продовольчої безпеки, стратегічного лідерства та автономії в ключових секторах економіки, а також як елемент біоекономіки та зеленої економіки співтовариства.
5. Підтримка сталого, добре скоординованого та системного діалогу з колегами та партнерами з ЄС на всіх рівнях передбачає спільну роботу не лише щодо комунікації та проведення спільних заходів за даною тематикою, а, перш за все, спільну змістовну роботу науковців, дослідників, представників органів місцевого самоврядування для напрацювання тих чи інших рішень в різних сферах аграрної політики та розвитку сільських територій.

5.3 НАСТУПНІ КРОКИ

Інтеграція українського АПК до Європейського Союзу вимагає довгострокового бачення для формування візії і відповідних стратегічних цілей і одночасно постійної та кропіткої роботи, яка включає в себе конкретні практичні кроки як в сфері розробки відповідного законодавства, так і в сфері його практичної імплементації, доведення до кожного виробника в кожній ОТГ. Враховуючи як рекомендації в рамках селф-скринінгу, так і рекомендації з боку Європейської Комісії, серед наступних кроків, які будуть сприяти більш швидкому та ефективному руху вітчизняного агропродовольчого сектору, вбачаються наступні:

- розробка засад та зміна підходів до стратегування на національному та секторальному рівнях з врахуванням відповідних практик ЄС з обов'язковою крос-секторальною координацією стратегій (наприклад, цілі та заходи, зафіксовані в енергетичній чи транспортній стратегії мають бути узгоджені зі стратегією розвитку АПК);
- прозоре та інклюзивне використання інструментів фінансування та програм, які дають можливість додаткового фінансування євроінтеграційних заходів як в державному, так і приватному секторі (від Ukraine Facility до грантових програм для виробників) з більш високим рівнем їх координації;
- зважаючи на рекомендації Європейської Комісії, посилення фокусу на кліматично адаптованому АПК та впровадженні практик, передбачених Зеленим Курсом ЄС, що, в свою, чергу, вимагає тісної співпраці на рівні Міністерств охорони навколишнього середовища та МінАПП;
- мають бути також враховані рекомендації ЄК щодо підвищення рівня координації заходів та інструментів аграрної політики з відповідними механізмами регіональної політики (відповідно, більш тісна взаємодія МінАПП та Міністерства регіонального розвитку), як і краща координація структурних інструментів (фондів) з фінансовими і бюджетними можливостями.

При цьому, всі перелічені кроки та рекомендації щодо успішної європейської інтеграції українського АПК мають бути вбудовані в плани щодо відбудови України за принципом «build back better» («відбудувати краще ніж було»).